

Jubilea, výročí

Alexandr Lewin osmdesátiletý

15. prosince 1995 se dožívá ve Varšavě 80 let průkopník a nestor makarenkologických bádání, prof. Alexandr Lewin, člověk vzácný, aristokrat ducha. Životní cesta, která ho k tomu dovedla, byla logická a zákonitá, ale rozhodně ne snadná a bez peripetií.

V údobí 1937–39 byl vychovatelem Domu Sierot, vedeného Januszem Karczakem. Odtud odjel na návštěvu rodného Pińska, které ale postihl sovětský zábor na základě paktu Molotov-Ribbentrop, takže se Alexandr již ke Korczakovi nevrátil, a to mu zachránilo život, protože osazenstvo Domu Sierot bylo odtransportováno do plynu, včetně J. Korczaka, který odmítl možnosti úniku a neopustil své svěřence ani v hodině smrti.

A. Lewin byl zprvu vtažen ve zbrani do válečného konfliktu, leč poté z armády vyčleněn v rámci armádních čistek vůči cizincům a posléze získán v létě 1944 Svazem polských vlastenců pro vedení dětského domova v Monetné na Uralu poblíž Sverdlovka, pro sirotky ve věku 5–14 let. Byly to děti deportovaných Poláků z obsazených území, které prožily otřesnou bídu, v důsledku níž nezřídka poumírala celá jejich rodina. Posláním domova bylo zabezpečení základní sociální péče, kultivace a vzdělání.

Mnohostranný zkušenostní základ z vychovatelské praxe, znalost ruského jazyka i prostředí a příležitost k pramennému studiu vedly A. Lewina ke zkoumání Makarenkova pedagogického odkazu a napsání zasvěcené kandidátské práce: Pedagogická koncepce A. S. Makarenka a její význam pro rozvoj teorie a praxe výchovy v lidovém Polsku (Moskva 1958).

V letech 1947–50 byl A. Lewin organizátorem Ústředního výchovně školicího střediska J. Korczaka v Bartošicích. Mezi roky 1950 a 1954 byl spoluzakladatelem a organizátorem Institutu pedagogiky ve Varšavě a do roku 1986 ředitelem Výzkumného ústavu výchovných systémů (Zakładu Badań Systemów Wychowawczych). Rokem 1979 se stal členem prezidia Mezinárodní společnosti J. Korczaka, kde řídil jeho vědeckou komisi, navazoval mezinárodní kontakty a účastnil se světových konferencí, kde vystupoval s brilantními, systémově pojatými a věcně bohatými referáty. Dlouhá léta usiloval o zřízení badatelského ústavu, jehož hlavní náplní by bylo zpracovávání košatého literárního odkazu J. Korczaka, který, vycházející z lékařské profese, věnoval své síly humanisticky pojaté výchově a její otázky zpraco-

vával literárně hodnotným způsobem. Paralelně však A. Lewin nechyběl na mezinárodních konferencích k problémům makarenkovských bádání a vždy na nich prezentoval svůj vyhraněný pohled, s jasnozřivými systémovými a kritickými postoji. Patřil ke sloupům makarenkologických bádání ve světě a byl jejich hlavním garantem pro Polsko.

Roku 1960 spatřila světlo světa Lewinova rozsáhlá historicko-srovnávací práce: *Makarenko. Konfrontacje pedagogiczne, s nezvykle vyváženým filozofickým nadhledem*. Roku 1962 vyšla práce, čerpající z disertace: *Makarenko w Polsce*. Lewinův zájem o Makarenka však nebyl přednostně historický, nýbrž prakticky metodický, se zaměřením na využití v kolektivní výchově. Touto problematikou se obírají experimentálně a empiricky solidně fundované práce: *Problemy wychowania kolektywnego* (1953, 1955), *Metodyka wychowania w zarysie* (1966, 1968), *Jednostka i grupa w systemie wychowania kolektywnego* (1967), *O systemie wychowania* (1970, 1972), *System wychowania a twórczość pedagogiczna* (1983).

Vedle Makarenka a Korczaka věnoval A. Lewin svou pozornost i osobnosti Freineta, s jehož systémem se osobně seznamoval ve Francii, využíváje perfektní znalosti jazyka. Z toho pak čerpala trilogie: *Tryptyk pedagogiczny. Korczak, Makarenko, Freinet* (1986). Ke zkušenostem z válečných let se Lewin vrátil v práci: *Dom na Uralu. Losy dzieci polskich z Monetnej* (1987).

Přímo nezkrotné tvůrčí spisovatelské úsilí A. Lewina, které ho někdy přivádělo až ke stavům, ohrožujícím zdraví, se bralo i směrem spouautorství v těchto pracích: *Dziecko w zespole* (1960), *Próba tworzenia systemu wychowawczego* (1966), *Dylematy wychowawcze* (1972), *Nowa ocena zachowania uczniów* (1974).

Alexandr Lewin byl vědeckým redaktorem následujících spisů: *Sedmisvazkové vydání Spisů A. S. Makarenka* (1955–57), *Vybraných spisů C. Freineta O škole Ludową* (1976), *Čtyřsvazkové vydání Pism wybranych J. Korczaka* (1978, 1984–86), edice J. Korczak. *Zrůdla i studia*. Byl také vedoucím redakční rady edice úplného vydání *Dzieł J. Korczaka* (od r. 1983).

Kromě těchto knižních publikací napsal Lewin kolem 300 menších statí. Jeho některé práce byly překládány do jazyků bulharského, francouzského, hebrejského, německého, ruského, maďarského a italského.

Alexandr Lewin, na jehož autorská vystoupení písemná a řečnická nemůže zapomenout nikdo, kdo se s jeho fenoménem setkal, což se netýká jenom žen, si naprosto nepřipustil, že by životní fáze důchodového věku měla být zasvěcena hlavně odpočinku a do dnešních dnů stále tvořivě zasahuje do těch oblastí pedagogiky, jež poctil pozorností svého pronikavého intelektu. Rádi bychom se s ním i nadále setkávali při mezinárodních významných

událostech v oboru, a proto mu přejeme, aby se mu v práci i v životě nadále dařilo!

22. září 1995

Libor Pecha

František Slaměník (4. 10. 1845–2. 7. 1919)

Středomoravský Přerov sehrál v minulosti prvořadou roli v šíření odkazu Učitele národů. Druhý sjezd československého učitelstva, postavení první sochy Komenského a zřízení Muzea Komenského jsou toho jasným důkazem. U všech těchto akcí stál v popředí pedagog, komeniolog, redaktor a stavovský vůdce moravského učitelstva, František Slaměník.

František Slaměník se narodil v Radslavicích 4. října 1845. Pocházel z rodiny sedláře, lidového písmáka a umělce, ve které se od nepaměti udržovala tradice uctívání slavné české minulosti. Děd Františka Slaměníka z matčiny strany, Jan Droběník, byl dlouholetým radslavským starostou.

Základní vzdělání získal v rodné vsi u vynikajícího pedagoga Františka Koblihy, který ho také doporučil na lipnickou hlavní školu řádu piaristů. Odtud odešel studovat do Olomouce a po absolvování dvouletého učitelského kursu působil na školách v Kroměříži, Kojetíně a Přerově. Značný vliv na jeho budoucí učitelskou dráhu měly významné profesorské osobnosti olomouckého *Slovanského gymnázia* — J. E. Kosina, J. Havelka, J. Sytko a další, se kterými aktivně pracoval ve *Spolku moravských učitelů v Olomouci* a pak v *Ústředním spolku jednot učitelských na Moravě*, jemuž dvacet let předsedal. V roce 1874 byl v Přerově hlavním řečníkem při odhalení první sochy Komenského na světě (jejím autorem byl profesor pražské techniky Tomáš Seidan). Ve školním roce 1887/88 vzniklo z jeho popudu *Muzeum Komenského v Přerově*, kterého byl správcem a hlavním mecenášem. Ve své závěti z roku 1916 věnoval knihovnu a svou sbírku komenián, která shromažďoval od 60. let 19. století, městu Přerovu a českému učitelstvu na Moravě. Se vznikem Muzea Komenského souvisí i založení *Jubilejního fondu* pro vdovy a sirotky po učitelích. Po roce 1918 byl tento fond nazýván *Fondem Slaměníkovým*. „Ty slzy radosti pozůstalých, když zažehnána byla nouze v době nejkritičtější, ty tisíce díky obdarovaných byly nejsladší odměnou tvůrci tohoto šlechtetného podniku!“

Téměř osmadvacet let redigoval časopis *Komenský*. Tento pedagogický list, který vychází dnes pětkrát ročně, byl za Slaměnikova vedení vydáván každý týden v rozsahu 32 stran. Pro svou aktuálnost byl ceněn učiteli všech stupňů. Rozsah 53 svazků, redigovaných Slaměníkem, je úctyhodný: 36 934

stran. Studie a články nejen o Komenském, ale i o naléhavých pedagogických a učitelských problémech publikoval František Slaměník hojně nejen v tomto učitelském časopise, ale i v *Lidových novinách*, ve *Věstníku ÚSJU na Moravě*, v německém komeniologickém časopise *Monatshefte der Comenius Gesellschaft* v Berlíně a jinde. Slaměník byl také spolu s prof. Tomášem G. Masarykem spoluzakladatelem a pak členem *Společnosti Komenského v Berlíně*. Poprvé zde vydal některé spisy J. A. Komenského v němčině. Čtvrt století jezdil jako jediný z českých zemí do Berlína na výroční schůze této Společnosti.

Slaměník jako člověk byl velmi citlivý, vážný, pracovitý a ctižádostivý. Proto také mohl současně řídit měšťanskou školu v Přerově (vyučoval zde němčině a češtině), denně několik hodin pracovat na redakci Komenského, shromažďovat a zpracovávat sbírky Muzea Komenského, studovat Komenského dílo a zkoumat i jeho životní osudy, vést centrální moravskou učitelskou organizaci *Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě* a být více než třicet let předsedou *Okresní učitelské jednoty Komenský hejtmanství kroměřížského a přerovského*.

Svou houževnatostí a cílevědomou prací je příkladem i pro dnešní učitelskou generaci, u které již není takovou samozřejmostí kulturně-osvětová činnost na veřejnosti a usilovná snaha po sebevzdělávání ve volných chvílích, jako tomu bylo u učitelů poslední třetiny 19. století a první poloviny století našeho. Česká společnost se od dob Slaměníkůvých značně změnila, k změnám došlo bohužel i v postavení a vážnosti učitelského povolání.

Natrvalo se zapsal František Slaměník do historie českého učitelstva svou knihou „*Vzpomínky starého učitele*“. Nejvýznamnější znalec historie naší národní školy, Emanuel Strnad, v knize *Vlastenecký učitel* právem charakterizuje Slaměnikovy „*Vzpomínky*“ jako „naše nejhodnotnější dějiny učitelského života na Moravě v druhé polovině minulého století“. Autor spojuje příběhy svého života na Hané s celou šíří problematiky moravského školství. V závěru E. Strnad dodává, co pro dnešní učitele znamená příklad jejich obrozeneckých předchůdců: „... čerpat z přímého pramene pokrokové pedagogiky domácí, dobře hospodařit s pokladnicí věčně živé pedagogiky Komenského po příkladu obětavých šířitelů jeho učitelské moudrosti, jak to dělali osmačtyřicátníci a jejich žáci v čele s F. J. Zoubkem, Františkem Slaměníkem a mnoha zapomenutými, zapadlými učiteli“.

Jméno pedagoga a ředitele školy, učitelského předáka, redaktora a komeniologa Františka Slaměníka neupadlo v zapomenutí. Životem i skutky byl Slaměník nepochybně jeden z nejvěrnějších, nejpřímějších a nejvděčnějších ctitelů Učitele národů. Svou neúnavnou prací si postavil pomník, který nelze přehlédnout.

František Slaměník začal sbírat a shromažďovat vzácné českobratrské tisky a komejána o třicet roků dříve, než nastala doba hledání a usilovného pátrání našich i zahraničních odborníků po spisech Komenského v souvislosti s 300. výročím narození Učitele národů v roce 1892. Tím získal vzácný materiál, který je dnes nepochybně tím nejcennějším, co v naší republice máme. Můžete se o tom ostatně přesvědčit na retrospektivní výstavě přerovského žerotínského zámku.

Přerov se stal zcela oprávněně centrem uctívání Jana Amose Komenského v celonárodním měřítku, což je nepochybně právě Slaměníkova zásluha.

Ve Slaměníkových šlépějích pokračuje i dnešní Muzeum Komenského v Přerově, které se specializuje na dějiny české školy a jejího učitelstva. Počet sbírkových předmětů ve srovnání s původním Slaměníkovým Muzeem Komenského se zpatnáctinásobil, a tak se tato instituce svým významem řadí bez nadsázky k předním středoevropským institucím obdobného zaměření.

Pravda, ctnost a láska byly heslem Slaměníkovým. Nechť tato tři pro život tak potřebná slova se stanou krédem i našeho celoživotního snažení!

František Hýbl

Prínos českého pedagóga Václava Stuchlíka pre rozvoj reformného pedagogického hnutia v prešovskom regióne

Eduard Lukáč

Prečo pokladá sa školstvo a vôbec kultúra za rozpočtovú príťaž, prečo nevenuje sa školstvu aspoň toľko pečlivosti, koľko iným oborom výrobným, keď školstvo je veru najdôležitejším oborom „výrobným“, kde sa spracuje najcennejší materiál?

*(V. Stuchlík,
Obecná pedagogika 1935)*

Anotácia: V období existencie Československej republiky sa v oblasti výchovy a vzdelávania rozvinul mohutný prúd reformného hnutia. V prešovskom regióne sa objavil zásluhou učiteľa Václava Stuchlíka osobitný smer s názvom Za novú pedagogiku a výchovu,

ktorý sa snažil špecifickým pohľadom a konkrétnymi aktivitami prispieť k rozvoju reformnej pedagogiky v Československu

Kľúčové slová: Za novú pedagogiku a výchovu, reformné pedagogické hnutie, vnútorná racionalizácia, prirodzená výchova, Obec racionálnej výchovy.

Dejiny pedagogiky sa pri svojom skúmaní zaoberajú aj jednotlivými pedagogickými ideami, ktoré sa vo svojej teoretickej podobe, či vo forme svojej praktickej realizácie, snažili prispievať k progresívnemu vývoju v oblasti pedagogiky.

Obdobím, ktoré sa vyznačovalo zvlášť pestrou paletou týchto pedagogických myšlienok a praktických výchovno-vzdelávacích aktivít, je obdobie reformného pedagogického hnutia, ktoré v Československej republike zaznamenalo svoj najväčší rozmach v čase od jej vzniku do rozpadu republiky v r. 1939.

Rozpracované teoretické koncepcie, skúsenosti a poznatky získané na základe vytvárania a práce reformných tried či samostatných reformných škôl — to všetko predstavuje oblasť bohatú na čerpanie podnetov i pre riešenie pedagogických problémov dnešnej doby, ako aj pre samotné ďalšie historické skúmanie tohto obdobia. Široký záber reformného pedagogického hnutia totiž nie je dodnes na Slovensku komplexne zmapovaný, stále pribúdajú nové informácie a materiály, dokumentujúce toto obdobie a rozširujúce oblasť nášho poznania o ňom. (V Českej republike patrí k priekopníkom historického výskumu reformného pedagogického hnutia v Československu Karel Rýdl, napr.: „Tradície a súčasnosť alternatívneho pedagogického hnutí v ČSFR a ve svete.“ Prešov, Metodické centrum 1992.)

Pri sledovaní vývojovej línie reformného pedagogického hnutia v Československu môžeme postrehnúť dve významné etapy:

1. Obdobie 20–tych a 30–tych rokov, pre ktoré je charakteristická prevaha individuálnych pokusov.
2. Obdobie 40–tych rokov, s hutnejším reformným hnutím za jednotnú diferencovanú školu.¹⁾

Na prelome týchto dvoch etáp pracoval v Prešove a neskôr v Bratislave, český pedagóg *Václav Stuchlík*, ktorý svojou špecifickou koncepciou s názvom **Za novú pedagogiku a výchovu**, prispel k rozvoju reformného pedagogického hnutia v prešovskom regióne.

V Prešove začal pôsobiť Václav Stuchlík od 1. februára 1925 ako učiteľ na Štátnom ženskom učiteľskom ústave (neskôr Štátny čs. koedukačný učiteľský ústav) do septembra 1937, odkedy pôsobil na Štátnom čs. učiteľskom ústave

v Bratislave. Narodil sa 29. januára 1886 v obci Konecchlum, študoval na vyššom gymnáziu v Jičíne (1897–1905) a na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe (1905–1909). Dátumom 31. decembra 1938, odkedy bol Stuchlík v rámci navracania českých učiteľov do Čiech daný k dispozícii pražskej vláde, končí sa stopa životopisných údajov tohto učiteľa.²⁾

Prešov patril v tom období k jedným z najvýznamnejších školských reformných stredísk na Slovensku, v ktorom sa rozvíjalo reformné hnutie i v rámci celoštátnej reformne pedagogickej aktivity tej doby. Prešovskí učitelia sa zúčastňovali na exkurziách v pokusných školách, akou bola napr. exkurzia do Zlína a Brna, v dňoch 26. apríla až 2. mája 1936 a pre šarišský región si vytvorili, pod vedením školských inšpektorov Ľudovíta Hrnčiara a Rudolfa Mereša, reformnú sekciu učiteľov, ktorá bola založená 23. septembra 1937. Jej cieľom bolo študovať a presadzovať myšlienky z reformných pokusných škôl.³⁾

Václav Stuchlík, ktorý si vytvoril špecifickú alternatívu, informoval pedagogickú verejnosť o celom svojom zamýšľanom reformnom pedagogickom projekte svojou výzvou, k zapojeniu sa záujemcov do tohto reformného hnutia, ktorú ponúkol k publikovaniu do dennej tlače i pedagogických časopisov v septembri r. 1933. Z celkovo 25-tich oslovených titulov novím a časopisov mu jeho výzvu uverejnili len tri: *Národní osvobození*, *Pozor* a *Komenský*, v ktorom sa uvádza: „O novou pedagogiku a výchovu. Výchova jest jev společenský a tím pedagogika je speciální vědou sociologickou. Z toho plynou dalekosáhlé důsledky pro vědeckou pedagogiku a zároveň i pro výchovu. ‘Sociologická pedagogika’ jsou výsledky čtvrtstoletého studia a dostoupili toho stupně, že je prospěšno seznámiti s nimi odbornou veřejnost. Kdo se o problémy výchovy opravdu zajímáte, pište si o prospekt na adresu: V. Stuchlík, Prešov, St. učit. ústav, Slovensko. Přihlášku o prospekt se k němu nezavazujete.“⁴⁾

Svojou reformnou akciou *Za novú pedagogiku a výchovu* chcel V. Stuchlík svojsky pristúpiť k reforme pedagogickej teórie i praxe, pretože podľa neho všetky predchádzajúce reformné pokusy neovplyvnili podstatu dovtedajšej výchovy, ktorá sa nachádzala v zlom stave: „*Bacillus scholasticus* zanechal v každom väčšie — menšie množstvo nezničiteľnej nákazy.“⁵⁾ V oblasti výchovy vychádza V. Stuchlík z *prirodzenej výchovy*, ktorú podľa neho reprezentuje ľudová výchova. Jej základom je prirodzený výchovný pomer, ktorého hlavnými črtami sú: prirodzená aktívna účasť žiaka na výchovnom procese, založená na jeho uvedomení si potreby výchovy vlastnej osobnosti; výchovné ciele zodpovedajúce duševnej vyspelosti žiaka; „intímny“ pomer učiteľa k učebnej látke, prejavujúci sa silným citovým prízvukom učiteľa pri vyučovaní, čo umožní žiakovi vidieť priame „prežívanie výchovných príkla-

dov“ učiteľom a výrazne kladne ovplyvní žiakove osvojovanie si predkladaných hodnôt a stotožňovanie sa s nimi. „To je môj cieľ, aby si prirodzená výchova nadobudla domovského práva aj v škole, aby sa škola stala v kultúrnom živote činiteľom, akým môže byť a tým byť musí.“⁶⁾

Protikladom tejto prirodzenej výchovy je Stuchlíkovi výchova umelá, do ktorej radí aj školskú výchovu, pretože nezachováva hore uvedené atribúty prirodzenej výchovy. A preto aj pedagogická teória musí pri tvorení svojho systému vychádzať práve z prirodzenej výchovy, pri ktorej sú dosahované oveľa kvalitnejšie výchovné výsledky, než pri školskej výchove.

Druhým dôležitým princípom jeho novej pedagogiky je jej *obsahové chápanie* namiesto dovtedajšieho zamerania sa len na vonkajšiu formu výchovných javov. Do tohto obsahového chápania zahŕňa Stuchlík aj pomoc ostatných vied, ktorých znalosti sú nevyhnutné pre kvalitné riadenie výchovných procesov. Na tomto mieste vyzdvihuje význam psychológie — napr. pre diagnostikovanie duševnej vyspelosti žiaka pred a po výchovnom pôsobení, pre zložitú poznávacíu proces, biológie — najmä poznatky o rozvoji a zdokonaľovaní sa schopností jedinca na základe ich neustáleho využívania, etiky — ide tu hlavne o využívanie všetkých kultúrnych vymožeností pre duševný i fyzický rozvoj človeka, o vypestovanie etickej vyspelosti, ktorá sa prejavuje v každodennom živote etickým hodnotením rôznych situácií. V tejto súvislosti poukazuje Stuchlík aj na závažnú úlohu správnej životosprávy ako jedného z predpokladov pre normálny vývoj človeka, na úlohu včasnej prevencie proti chorobám.

Pri realizácii tejto svojej koncepcie prirodzenej výchovy prioritou mala byť kladená hlavne na školskú výchovu, predovšetkým na jej *vnútornú racionalizáciu*, pretože ako vysvetľuje sám Václav Stuchlík „lebo tú je možno prevádzať aj na ostatnej dedine s najjednoduchšími pomôckami. Prepsychové pomôcky a najmodernejšie zariadenie školské nemôže mať dnes každá škola, ale len na učiteľovi záleží, či vládze previesť racionalizáciu vnútornej práce pri nezmenenej vonkajšej organizácii.“⁷⁾ Presadzovanie tejto vnútornej racionalizácie sa nemalo uskutočňovať dogmaticky, ale prostredníctvom riešenia zásadných otázok výchovy, jej aktuálnych problémov, teoretických východísk, na báze dialógu s učiteľmi i ostatnými čitateľmi.

Pedagogicky reformne zameranú aktivitu s uvedeným názvom Za novú pedagogiku a výchovu si Václav Stuchlík dôkladne pripravil a jej celkovú realizáciu sa snažil previesť v rámci viacerých smerov, ktoré by zabezpečili oslovenie čo najväčšieho počtu záujemcov. Jedná sa o nasledovné tri súvzťažné aktivity:

1. Vydávanie pedagogických publikácií v edícii Za novú pedagogiku a výchovu.

K ucelenému vyjadreniu pedagogických názorov V. Stuchlíka slúžilo vydávanie publikácií v hore uvedenej edícii. Jej vydavateľský program obsahoval nasledovné tituly: Pedagogické vedy (1934), Obecná pedagogika (1935), Obecná didaktika (1936)⁸⁾, Logika, Organizácia výchovy, didaktiky jednotlivých predmetov. Z naplánovaných titulov však boli vydané iba prvé tri. Poslaním týchto publikácií nebolo len oboznamovať čitateľov s predkladanými názormi, ale najmä podnietiť ich k štúdiu vlastnej praktickej výchovnej činnosti a na tomto základe zhodnotiť správnosť opublikovaných reformných pedagogických názorov.

V uvedených vydaných pedagogických publikáciách vystupuje z hľadiska reformných názorov a pri kritike vtedajšej školy a výchovy V. Stuchlík častokrát tak radikálne, že odozvy významných pedagogických osobností tej doby na jeho práce boli výrazne kritické. Školu tohto obdobia Stuchlík úplne odmieta, označuje ju za miesto kde vládne anarchia, duševná lenivosť a podvod a teda za zrkadlo spoločnosti. Preto budovať novú školu na akýchkoľvek tradíciách spätých s minulosťou zásadne odmieta.

Pre skutočný život táto stará škola u Stuchlíka nemala veľký význam, skôr naopak, mala negatívny vplyv na rozvoj duševných schopností človeka. Dôraz kládla na tie stránky osobnosti, ktoré sa vyžadovali pri pasívnej reprodukcii — čiže zdokonaľovala najmä mechanickú pamäť, bez rozvíjania tvorivých aktivít a samostatného myslenia.

Pri chápaní didaktiky vychádza Stuchlík nie z ponímania jej praktickej orientácie na školskú výučbu, ale podľa neho „je to teoretická veda, jej vedným oborom je výchova rozumová vôbec.“⁹⁾ Základom v prirodzenom výchovnom pomere ktorý on presadzuje je to, že „žiak musí chcieť vedieť, čomu ho chceme naučiť“¹⁰⁾ a „o osnovaní výchovnej látky i materiálu rozhoduje jedine duševná vyspelosť jedinca.“¹¹⁾ Z takto ponímanej didaktickej koncepcie vyplýva Stuchlíkovi aj požiadavka o odstránení učebných osnov s učebnými cieľmi a presadzovanie samoučenia.

2. Vydávanie pedagogického časopisu Za novú pedagogiku a výchovu.

Najvýraznejším informačným zdrojom v akcii ZNPVAV bol časopis s rovnakým názvom ako celá akcia, s podtitulom List Obce racionálnej výchovy. Jeho vydavateľom a redaktorom bol Václav Stuchlík.

Časopis vychádzal štyrikrát v roku (marec, jún, september, december), od apríla 1935 — prvé číslo vyšlo v apríli a nie v marci — do septembra

1938 (spolu 15 čísel). Časopis bol prevažne určený odborným pedagogickým pracovníkom a učiteľom.

Cieľom vydávania časopisu bolo vysvetľovať pedagogické reformné názory Václava Stuchlíka a členov neskôr vzniknutej Obce racionálnej výchovy, propagovať celú reformnú akciu, získavať nových sympatizantov s týmto smerom, aktuálne dopĺňať informácie knižných titulov, ktoré boli plánované na vydávanie v rámci celej reformnej akcie, ako aj praktická aplikácia teoretických názorov z prezentovanej pedagogickej teórie.

Okrem toho sa časopis chcel zamerať aj na informovanie o vydávaní najnovších publikácií z oblasti výchovy, rovnako však za dôležité považoval aj vracáť sa „do minulosti k takým literárnym zjavom, ktoré usmerňovali vychovateľskú prítomnosť.“¹²⁾ Široko koncipovaný zámer tohto časopisu sa javí aj z hľadiska záberu otázok, ktoré sa mali týkať školskou, rodinnou i mimoškolskou výchovou.

Základnými adresátmi, s ktorými sa chcel podeliť o svoje pedagogické názory boli podľa vyjadrenia časopisu:

Odborní pedagogickí teoretici. Tí, ako zástancovia jednotlivých pedagogických smerov, ktoré sa v tom období u nás vyskytovali v dosť početnom množstve (herbartizmus, pozitivizmus, pragmatizmus, behaviorizmus, humanistický a historický realizmus, idealizmus a i.) si podľa Stuchlíka strážili ten ich „jediný pravý, samospasiteľný“ smer, nerešpektujúci sa navzájom, pri prevládaní osobných ambícií a pocitu neomylnosti. Vo všeobecnosti to bolo z ich strany ignorovanie celej akcie napriek tomu, že Stuchlík poslal svoje prvé dva diely (Pedagogické vedy a Obecná pedagogika) „všetkým našim odborným akademikom so žiadosťou, aby o nich eventuálne referovali v časopisoch.“¹³⁾

Učítelia, ktorí sa však pohybovali v strnulej školskej praktickej výchove, nadobudli svoju pedagogickú rutinu ubíjajúcu pedagogickú vyspelosť, podporovanú aj predchádzajúcou jednoliatou odbornou prípravou, ako aj pohodlnosťou a nezaujmom o svoj individuálny odborný rast.

Verejnoscť. Tá síce nebola pedagogicky vzdelaná, avšak Stuchlík ju považoval za veľmi významný výchovný činiteľ, a to najmä z hľadiska rodinnej výchovy, ktorá vstúpuje základy aj pre nasledovné formovanie osobnosti. V tomto kontexte Stuchlík požadoval zabezpečovať pedagogickú prípravu v určitej miere aj pre rodičov, čo by sa podľa neho odrazilo v následnej efektívnejšej výchove takto rodičmi pripravených detí. „Každý človek je viacej menej vychovateľom a preto by mal o výchove vedieť takmer všetko, čo obsahujú prvé dva diely našej edície.“¹⁴⁾

Jedným z ťažiskových článkov v časopise nesúcom pomenovanie podľa celej reformnej akcie je príspevok „Hlavné princípy novej pedagogiky“ (č. 3,

1. septembra 1935, s. 33–43), v ktorom Stuchlík v stručnej forme vyjadruje hlavné idey svojho pedagogického systému.

V časopise, ktorý sa venuje v prevažnej miere hodnoteniu celej reformnej akcie, nájdeme aj pomerne dosť miesta venovaného reakciám Stuchlíka na jednotlivé kritiky k jeho publikáciám, v ktorých neúprosne vysvetľuje svoje stanovisko a dáva odpovede konkrétnym kritikom, ku ktorým patrili aj významné pedagogické osobnosti tohto obdobia (napr. V. Růžička, J. Hendrich, J. Čečetka).

3. Vytvorenie spoločnosti s názvom *Obec racionálnej výchovy*.

Pre rozvoj celej akcie *Za novú pedagogiku a výchovu* hrala významnú úlohu „*Obec racionálnej výchovy*“, ako voľné združenie pedagogických pracovníkov, ktoré vzniklo v júni r. 1935. O jej vzniku informoval časopis vo svojom 4. čísle, kde bol stanovený aj jej cieľ: „Riešiť praktické otázky pedagogické pod zorným uhlom pedagogických zásad, vzniklých z vedeckých prác Obce racionálnej výchovy, lebo je potrebné uvedomiť si to, že každý sebamenší výchovný počin je treba riadiť z hľadiska vedeckého.“¹⁵⁾ Podnet pre jej založenie dali na základe prebiehajúcej akcie bývalí žiaci V. Stuchlíka, ktorí boli ovplyvnení jeho pedagogickými názormi a chceli sa podieľať aj na jej praktickej realizácii.

Vznik takéhoto združenia pod rovnakým názvom predpovedal V. Stuchlík už vo svojej prvej publikácii v rámci celej edície s rovnakým názvom ako mala reformná akcia, v knihe *Pedagogické vedy* (Přerov 1934), teda rok pred jej reálnou existenciou. Členmi Obce podľa tejto jeho predpovede sa mali stať všetci záujemcovia, ktorí sa budú snažiť akýmkoľvek spôsobom prispieť k vnútornej racionalizácii výchovy. Za cieľ Obce v tejto publikácii stanovil „odstrániť z výchovnej praxe všetok mechanizmus a materializmus a pozitívne výchovné zákroky zduševniť, zvnútorniť, aby mali nielen formu, ale aj podstatu výchovných javov, kde sa skutočne podstatne zvyšuje duševná úroveň chovancov.“¹⁶⁾

Činnosť členov Obce racionálnej výchovy sa orientovala dvoma smermi:

- vnútorným smerom* — jednak na vlastnú výchovnú prácu, realizovanú na základe prirodzenej výchovy a v duchu jej vnútornej racionalizácie, ale aj na kolektívne vytváranie novej pedagogickej koncepcie vychádzajúcej už z uvádzaných princípov;
- vonkajším smerom* — Obec sa snažila pôsobiť aj na pedagogickú i laickú verejnosť s cieľom propagovať a šíriť idey svojej pedagogickej koncepcie. Pre tento účel si Obec vytvorila v regionálnom týždenníku „Šariš“ špecifickú rubriku s názvom *Pedagogický obzor*. Pre praktické riešenie

výchovných problémov si Obec zriadila aj stálu pedagogickú poradňu, ktorá mala v duchu sledovaných výchovných princípov bezplatne pomáhať riešiť každodenné problémy z oblasti výchovy, s ktorými sa stretávali vo svojej pedagogickej praxi učitelia ale i rodičia doma pri rodinnej výchove. Tajomníkom tejto poradne bol Štefan Jendrek — učiteľ štátnej ľudovej školy v Prešove. Jej založenie bolo oznámené v novinách „Šariš“, dňa 19. októbra 1935 v rubrike Pedagogický obzor.¹⁷⁾

Pri hodnotení ročnej činnosti Obce v č. 6 z 1. júna 1936, uvádza Stuchlík, že od škol. r. 1935/36 išlo o pravidelné týždenné zasadania Obce. Hlavnými témami rokovaní boli: základy obsahovej pedagogiky, podstata prirodzeného výchovného pomeru a zásady racionálnej výchovy. Za rok existencie pedagogickej poradne, ktorú viedla Obec, bol k jej vyjadreniu však zaslaný iba jediný dotaz — problém 14-ročného chlapca, ktorý nejavil záujem o školu ale iba o kreslenie a elektrotechniku. Napriek tomu Obec pokračovala v publikovaní odborných pedagogických článkov v rubrike Pedagogický obzor, ako napr: „Pomer rodiny a školy“ (9. októbra 1935), „Výchova v rodine“ (23. októbra 1935), „Podmienky vývoja dieťaťa v dobe predškolskej“ (7. decembra 1935) a i. Stuchlík za túto neochotu riešiť výchovné problémy viní vtedajší školský systém i pedagogiku, ktoré vychovávali učiteľov s jednotným názorom a vedomosťami, bez patričného teoretického i praktického odborného rozhľadu.

Členovia Obce sa od r. 1936 zapojili aj do spolupráce s Václavom Stuchlíkom v rámci jeho odbornej publikačnej aktivity. „Všetky publikácie tohto-ročné sú už prácou kolektívnou.“¹⁸⁾ Na stretnutiach Obce sa verejne čítali navrhované publikácie, podľa potreby sa dopĺňali alebo opravovali a členovia vyjadrovali svoje pripomienky na základe individuálne prečítaných rukopisov.

Posledným článkom v časopise *Za novú pedagogiku a výchovu*, ktorý dokumentoval činnosť reformnej pedagogickej akcie vedenej Václavom Stuchlíkom bol príspevok, v ktorom Stuchlík vysvetlil vzťah Obce racionálnej výchovy k Celoštátnej reformnej školskej komisii. Táto komisia, ktorú viedol jeden z najvýznamnejších propagátorov reformného pedagogického hnutia v Československu Václav Příhoda, bola v tom období najvýznamnejšou organizáciou v danej problematike. Jej pôsobenie si spočiatku Stuchlík ma-poval len podľa publikovaných prejavov a celú akciu *Za novú pedagogiku a výchovu* viedol izolovane od celoštátneho reformného hnutia. Táto jeho taktika však nebola správna, čo si uvedomil v r. 1936, keď sa sám zapojil do tohto celoštátneho hnutia. „Příhodovci nielen sa nestavali proti mne, ale po dvoch rokoch dali mi najavo, že by uvítali, keby som sa zapojil do ich

reformného smeru. Ohotne som to urobil, vstúpil som tam bez podmienok ako radový vojak s tým, že zaujmem v reformnom hnutí také postavenie, aké si časom vybojujem.“¹⁸⁾

Celoštátnu reformnú školskú komisiu vnímal Stuchlík ako živý organizmus, ktorý sa neuspokojil s neaplikovateľnými teóriami, s nekritickým uctievaním osobností, ale práve naopak, snažil sa tvorivo aplikovať aj zahraničné skúsenosti na naše domáce pomery. Práve študovanie domácich špecifik a hlavne samotnej výchovnej praxe bolo tým základným faktorom životaschopnosti tejto komisie.

Pri vzájomnom pomere medzi Obcou a Komisiou poukázal Stuchlík na niektoré rozdiely, ako napr. na širšie chápanie telesnej výchovy u Obce, terminologické odlišnosti, čo však neboli rozdiely zásadnej povahy, ktoré by sa nedali prekonať.

Naopak, oveľa dôležitejšie a hodnotnejšie bolo to, čo tieto dve reformné koncepcie spájalo. Tým bol podľa Stuchlíka predovšetkým zhodný postoj k reformnej činnosti, ktorý v praxi znamenal umožnenie každému, podľa jeho individuálnych pedagogických schopností a vyspelosti, zdokonaľovať výchovnú prácu. Ich spoločným cieľom bolo realizovať vedomý a systematický duševný rozvoj človeka na základe jeho vrodenej dispozície i dovtedajšieho duševného vývoja. Preto aj spolupráca týchto dvoch koncepcií bola niele možná, ale v súvislosti s prínosom ich spoločnej reformnej činnosti v oblasti výchovy pre reformné hnutie ako celok želaná.

Touto informáciou sa vlastne končí výpoveď o priebehu celej akcie Za novú pedagogiku a výchovu. Posledné číslo časopisu je datované 15. septembra 1938, teda pred tragickými mníchovskými udalosťami a zakrátko na to, v decembri 1938, sa Václav Stuchlík vrátil do Čiech čím aj zanikla jeho reformne pedagogická akcia.

Meno Václava Stuchlíka i celá jeho akcia Za novú pedagogiku a výchovu upadli do zabudnutia. Nenájdeme o nich zmienku ani v žiadnych dejinách pedagogiky, Pedagogickej encyklopédii či Biografickom slovníku. Avšak jeho prínos pre rozvoj reformného pedagogického hnutia je naliehavou výzvou pre určenie mu miesta v dejinách česko-slovenskej pedagogiky.

„Bol to nekonečne dobrý a ušľachtilý človek, ktorý celý svoj život hľadal tie najprirodzenejšie metódy výchovy a vyučovania... Za svoje posledné korunky vydával knihy, ktoré skoro nik nečítal. Ostala mu len oddanosť a láska jeho žiakov, ktorých skutočne naučil racionálne myslieť a ušľachtile cítiť.“ (Oskar Jeleň — spolupracovník)

Poznámky:

1. Rýdl, K.: Tradice a súčasnosť alternatívneho pedagogického hnutia v ČSFR a ve svete. Prešov, Metodické centrum 1992, s. 16.
2. Štátny oblastný archív (ŠOBA) Prešov.
Kronika učiteľského ústavu 1918–1939, Inv. č. 301, krab. 26.
Archív mesta Bratislavy.
Inventár škôl II. Štátna učiteľská akadémia. Kronika ústavu Š 5729.
3. Schwartz, J.: Reformná sekcia učiteľov. Šariš, roč. 8, č. 39, 15. októbra 1937, s. 4.
4. Čas. Komenský, roč. LXI, č. 6–7, február–marec 1934, s. 245.
5. Stuchlík, V.: Za novú pedagogiku a výchovu. II. diel — Obecná pedagogika. Prešov 1935, s. 14.
6. Tamtiež, s. 23.
7. Čas. Za novú pedagogiku a výchovu, rad I, apríl 1935, č. 1, s. 2.
8. podrobnejšia analýza týchto pedagogických publikácií sa nachádza v príspevkoch:
Čuma, A.: Názory Václava Stuchlíka na reformu školy. In: Václav Stuchlík a jeho snahy o reformu školy. Prešov, Metodické centrum 1994, s. 25–33.
Bačová, M.: Didaktické názory Václava Stuchlíka. In: Václav Stuchlík a jeho snahy o reformu školy. Prešov, Metodické centrum 1994, s. 34–44.
9. Stuchlík, V.: Za novú pedagogiku a výchovu. III. diel — Obecná didaktika. Prešov 1936, s. 5.
10. Tamtiež, s. 27.
11. Tamtiež, s. 117.
12. Čas. Za novú pedagogiku a výchovu, rad I, apríl 1935, č. 1, s. 2.
13. Čas. Za novú pedagogiku a výchovu, rad I, 1. septembra 1936, č. 7, s. 103.
14. tamže, s. 109.
15. Čas. Za novú pedagogiku a výchovu, rad I, 1. decembra 1935, č. 4, s. 64.
16. Stuchlík, V.: Za novú pedagogiku a výchovu. I. diel — Pedagogické vedy. Přeřov, 1934, s. 168–169.
17. Šariš, roč. 6, 19. októbra 1935, s. 4.
18. Čas. Za novú pedagogiku a výchovu, rad II, 15. septembra 1938, č. 5, s. 65–66.